

YOSHLAR NUTQIDA ISHLATILADIGAN SLENGLAR

To‘xtasinova Muhayyo Xabibullo qizi

muhayyo_komilova@mail.ru

Farg‘ona davlat universiteti 2 kurs magistranti

Aliyeva Navruza Habibullayevna

(PhD), f.f.f.d.

e-mail: navrochka89@mail.ru

***Annotatsiya.** Bugungi kunda muloqot vositasi hisoblangan nutq, til xususiyatlarini o‘rganish muhim ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda milliy til xususiyatlarini ilmiy jihatdan tadqiq etishga e’tibor yuqori. Ushbu maqolada o‘zbek tilida kundalik muloqot jarayonida yoshlar tomonidan qo‘llaniladigan slenglar o‘rganilgan. Bunda jamiyatning asosiy qatlami hisoblangan yosh avlod vakillarining sleng so‘zlari keltirib o‘tilgan, shuningdek ularning slenglarini o‘rganishning ahamiyati va zarurati bayon etilgan.*

***Kalit so‘zlar:** til, sleng, jargon, psixolingvistika, nutq, lug‘at, ijtimoiy, jamiyat, muloqot, nutqiy faoliyat.*

KIRISH

Milliy til – tabiat va jamiyat tomonidan insonga berilgan bebaho ne‘mat, unda xalq tarixi, madaniyati, ijodi va insoniy fazilatlari o‘z aksini topadi. Tilning rivojlanishi, iste‘mol hajmining kengayishi, o‘sha tilda gaplashuvchi odamlarga bog‘liq, xususan, adabiy til xalq va jamiyatning o‘zaro muloqot quroli hisoblanadi. Jamiyatimizning sivilazatsion o‘zgarishlari va yangilanishi, tillarning paydo bo‘lishi

va uning iste'mol hajmi kengayayotganligi bilan chambarchas bog'liq. Binobarin, tarixiy jarayonlar, voqea- hodisalarning tilda aks etishi va uning til orqali jamiyatga yetkazilishida bu jarayon yaqqol ko'rinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tilning mavjudlik shakllari - uning tarkibiy tuzilishi va inson jamoasida uning faoliyati aniq shakllar sifatida tushuniladi. Ushbu shakllar bir-biri bilan muayyan, ba'zan juda murakkab munosabatlarda, turli xil o'zgaruvchanlik, barqarorlik va kodifikatsiya darajalariga ega bo'ladi. Bunda tilning qo'shimcha tavsiflariga ko'ra, kichik tizim (argo, jargon, sleng)lar, xususan, ijtimoiy dialektlar haqidagi ma'lumotni o'z ichiga oladi.

Sleng suxbatlashuvchilarni birlashtiradi, bir vaqtning o'zida ularni boshqalar bilan taqqoslab, "yashirin til" yoki guruhni identifikatsiyalash vositasiga aylanadi. Shu bilan birga, suxbatdosh shaxsiyatining ma'naviy va ruhiy rivojlanishiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir qiladigan, til vositalarida "tillar", "dunyo tasvirini" shakllantiradi. Zamonaviy yoshlar nutqining kelib chiqishi biror bir manba'ga ega bo'lishi mushkul. V.M.Mokienko, T.G.Nikitina kabi filolog olimlarning fikriga ko'ra slengning turli tashuvchilari tomonidan ishlatiladigan bir xil so'zlar va iboralarning kelib chiqishi, shakllari va ma'nolari bir-biriga bog'langan dialekt, lahja, sheva kabilarga bo'linadi. Bunga zamonaviy yoshlar nutqida sezilarli bo'lgan ijtimoiy va professional slenglarni misol qilib keltirsa bo'ladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Til madaniyatning ajralmas jihati hisoblanadi. Milliy fikrlash va xulq atvor xususiyatlari til belgilarida o'z ifodasini topadi. Til ham, o'z navbatida, olamni anglashga ham ta'sir etadi. V.Gumboldt til madniyatning bir qismi deya ta'riflagan. Uning fikricha, til nafaqat insoniy, balki milliy ruh, jumladan, xalq ruhining asosiy faoliyatidir. V.Gumboldtning "xalqning milliy ruhi" tushunchasiga xalqning psixikasi, uning fikrlash tarzi, falsafasi, fani, san'ati va adabiyoti kiradi. Aynan V.Gumboldt lisoniy ong degan tushunchani kiritgan. E.Sepir tilning tafakkurga

ta'siri to'g'risida shunday yozgan: "Odatga ko'ra, odamlar faqat narsalarning ob'yektiv dunyosidagina emas, balki ijtimoiy faoliyat dunyosida ham yashaydilar; ular o'z jamiyatlaridagi muloqot vositasi bo'lgan konkret til ta'siri ostida ko'proq bo'ladilar". «Real olam» mazkur guruhning lisoniy me'yorlari asosida beixtiyoriy ongsiz ravishda yaraladi. Mazkur qoidalar ilmiy tadqiqot uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Yoshlar nu-tqiy faoliyatida, ayniqsa, o'smirlar, o'zlarini "tasdiqlash"ga erishish uchun, umumiy qabul qilingan nutq me'yoridan farq qiladigan so'zlar va iboralarni qo'llaydilar xolos. Shu o'rinda, ilmiy tadqiqot natijalari asosida shakllantirilgan milliy tildagi o'quv jarayonini ifodalovchi sleng so'zlariga e'tibor qaratilishi maqsadga muvofiq. Bunga ta'lim muassasalarida faoliyat olib boruvchi xodim, mutaxassis, ta'lim oluvchi kabilarni slengda nomlanishi va uni ta'rifi misol qilib keltirildi. Ular quyidagilardan iborat:

Yevro – rus guruhlar ma'nosini anglatadi. Ma'lumki ta'lim jarayonida darslar turli tillarda bo'lganligi sababli guruhlar shu tillarga qarab bo'linadi. Masalan ingliz, nemis, koreys, o'zbek guruhlar. Ulardan biri rus guruhlarini hisoblanadi. *Yevro* so'zining ma'nosi (Yevropa qit'asi nomidan) Yevropa Ittifoqi tarkibidagi Yevropa iqtisodiy va pul hamjamiyati a'zolarining 1999 yil 1 yanvardan muomalaga chiqarilgan pul birligi. So'mning yevroga nisbatan kursi, deb ko'rsatilgan O'zbek tilining izohli lug'atida. Masalan: Xujjatlarimni yevroga topshirdim. Yevroda darsingiz bormi?

Vatan - aqlli talaba yoki o'quvchi; faollar. Guruhlardagi a'lo va yaxshi o'qiydigan, tartib-intizomli, jamoa ishlariga jonkuyar, faol bo'lgan yigit va qizlar vatan deb tariflanadi. Vatan – tug'ilib o'sgan joy, yurt. Kishi tug'ilib o'sgan va o'zini uning fuqarosi hisoblagan mamlakat, deb ifodalangan O'zbek tilining izohli lug'atida. Masalan: Bu vatan jaxlimni chiqardi. Vatanlar tayyor.

Otamiz - fakultet dekani; Bu sleng fakultet talabalariga nisbatan mas'ul shaxs dekan bo'lganligi sababli u otaga qiyoslangan. O'zbek tilining izohli lug'atida ota -

farzandli, bola-chaqali er kishi (o'z bolalariga nisbatan) deb ko'rsatilgan. Masalan: Otamizni ruxsati kerak. Bu gap otamizga yetib bormasin.

Quloq - sotqin; chaqimchi; maxfiy ma'lumot tashuvchi. Guruh ichidagi ma'lumotlarni boshqalarga yetkazib beruvchi, tashuvchi shaxslarni quloqlar deyishadi. Quloq – odam hamda umurtqali hayvonlarning eshitish hamda muvozanat a'zosi va uning tashqi qismi, deb ta'rif berilgan O'zbek tilining izohli lug'atida. Masalan: Guruhinglarda quloq bor ekan. Shoshmay tur, quloq yaxshi ishlaydi.

Qovun - aqli noraso, epsiz, ishkachi; hayajonlangan; qo'rqq odam. Bu sleng turli ma'nolarda ishlatiladi. Jumladan, o'qishda fanlarni sust o'zlashtirgan talaba yoki o'quvchiga nisbatan ham qo'llanadi. Yana o'qishda, ishda, turli faoliyatlarda muammolar chiqarib yuruvchi, yoki biror ishni yaxshi bajara olmasdan bo'shashib yuradigan o'quvchilarni ham qovun deyishadi. Ta'sirchan, kuchli hayajonlanuvchi, o'zini yo'qotib qo'yib, ishni bajara olmaydigan kishilarga nisbatan ham bu sleng qo'llaniladi. O'ziga ishonchi yo'q, qo'rqq odamni ham qovun deyishadi. Qovun – hosili yirik va shirin bir yillik poliz o'simligi va uning hosili, deb ko'rsatilgan O'zbek tilining izohli lug'atida. Masalan: Qovunga o'xshaysan. Qovunga ishonib bo'lmaydi.

Tanka - yordam beruvchi, ximoya qiluvchi, puldor, ishonchli kishi. Ta'lim jarayonlarida, ayniqsa oliygohlarda o'qishga kirish, imtihon, mustaqil ta'lim, kurs ishlari kabilarni topshirish, turli muammolarni hal qilishda o'quvchi yoki talabani himoya qiluvchi mansabdor yoki puldor odam shu himoyalayuvchi shaxsni tankasi hisoblanadi. Tanka “tank” so'ziga “a” harfi qo'shilishi bilan yasalgan. Tank – zirh bilan qoplangan, gusenitsali harbiy mashina.

XULOSA VA MUNOZARA

Pedagog muloqot jarayonida yoshlarning slenglariga e'tiborini qaratishi mantiqiydir. O'qituvchi, xohlaydimi yoki yo'qmi, bolalar, o'smirlar va yoshlarga nafaqat tashqaridan, balki ichkaridan ham ularning do'sti, yetakchisi, rahbari va eng muhimi ustozidir. Pedagog - inson tushunchalariga asoslangan ijobiy hokimiyat va qadriyatlarni tushuntira oladigan yetakchidir. Shuning sababli, dars mobaynida sleng

ishlatish mutlaqo man etiladi, chunki bu vaqtda faqat istisnolarga, sukut saqlashga va umuman qo‘llanilmaslikka loyiqdir. Lekin pedagogning slenglardan xabardorligi yoshlarda ajoyib taassurot qoldiradi: ular ustozlariga yondoshishadi va ergashadilar. Chunki ustoz ular uchun eng muhim ustuvorliklarni to‘plagan ramziy tizimning yetkazuvchisi bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Sayfullaeva R.R., Mengliev B.R., Boqieva G.H., Qurbonova M.M., Yunusova Z.Q., Abuzalova M.Q. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2016.
2. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. A.Madvaliev tahriri ostida. Toshkent. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Elektron kutubxona. J xarfi. 74-bet.
3. Vygotskiy L. S. Tafakkur va nutq. - M.: Labirint, 2016 yil.
4. Magmudov N. O‘qituvchi nutqi madaniyati. Toshkent. 2019 yil.
5. Murashov A.A. O‘qituvchi nutqining madaniyati. Proc. nafaqa. -M.: Moskva psixologik-ijtimoiy instituti; Voronej: MODEK, 2012. - 432.